

ТМ	Г. XXII	Бр. 1-2	Стр. 129 - 139	Ниш	јануар - јун	1998.
----	---------	---------	----------------	-----	--------------	-------

UDK 37:2

Оригиналан научни рад

Примљено: 06.07.1998.

Станоје Ивановић

Учитељски факултет

Јагодина

САВРЕМЕНО ОБРАЗОВАЊЕ И РЕЛИГИЈА

Rezime

Savremeno obrazovawe, a posebno sistemi obrazovawa, u zemqama sa krupnim dru{tveno-ekonomskim i politi~kim promenama, do`ivqava duboke transformacije. One imaju za ciq neposrednije ukqu~ivawe obrazovawa u razvojne tokove dru{tva, ali i da afirmi{u kulturne, nacionalne i druge vrednosti. S tim u vezi va`anje odnos izme|u obrazovawa i religije kao rasprostrawenog i uticajnog oblika dru{tvene svesti. Brojni su obrazovni sistemi u kojima je religija ili veronauka sastavni deo nastave, kao i oni gde je obrazovawe svetovnog karaktera, van uticaja crkve. Me|utim, u mnogim zemqama, naro~ito u zemqama u tranziciji, preispituje se odnos prema religiji i religijsko obrazovawe se sve vi{e uvodi u obrazovni proces. To potvr|uju i obrazovni sistemi balkanskih zemaqa koji aktuelizuju problematiku religijskog obrazovawa i daju odre|ene odgovore na verske zahteve. U radu se izla`u osnovne relacije izme|u obrazovawa i religije, sa te`i{tem na prikazu aktuelnih karakteristika referentnih obrazovnih sistema u pogledu religijskog i religioznog obrazovawa.

Kqu~ne re~i: obrazovawe, religija, religijska nastava, veronauka.

Uvod

Savremeno obrazovawe ima su{tinsku ulogu u dru{tvenom i individualnom razvoju. Ono doprinosi socijalnom, privrednom i kulturnom napretku, {irewu vrednosti, qudskih i dru{tvenih potencijala i dostignu}a. Op{te promene koje oblikuju savremeni svet jo{ vi{e isti~u zna~aj obrazovawa i wegovih mogućnosti. Obrazovawe se odre|uje kao apsolutni raz-

vojni prioritet (Major, 1996), kao neiscrpn izvor, skrivena riznica ljudskih mogućnosti i "najsigurniji temelj budućnosti" (Delor, 1996). Naravno, to se isto može njegova uloga u razvoju društvenosti u pravcu mira, blagostanja, slobode i društvenih jednakosti i u razvoju ukupnih potencijala pojedinca.

Tome su podređene reforme i modernizacija obrazovnih sistema, njihovo prilagođavanje društvenim procesima. Obuhvaćajući generacija obrazovanim, od ranog uzrasta do prve profesije, produćavajući trajanje školovanja, programska i tehničko-tehnoška modernizacija, demokratizacija i stalno inoviranje obrazovanja, samo su neki od procesa koji određuju razvoj obrazovanja u svijetu.

S obzirom na duboku povezanost obrazovanja sa društveno-istorijskim naslijeđem i društveno-političkim sistemom, postoje kompleksne veze i odnosi između obrazovanja i religije. Religija kao dio duhovnog i kulturnog naslijeđa i uticajan činilac savremenog svijeta, ima nezaobilazan odnos prema obrazovanju.

Odnos religije prema obrazovanju

Tradicionalne religije koje imaju veliki uticaj na društveni i svakodnevni život ljudi prilagođavaju se promjenama i putevima razvoja društva te se čini da zadržavaju, pa i da pojačavaju uticaj na društvene, kulturne, političke i druge procese, na ličnu život, shvaćanje i aktivnosti ljudi. Otuda je razumljivo što nastoje da obezbede neposredan uticaj na mlade, posebno u okviru obrazovanja. To čine učestvovanjem u vođenju obrazovne politike, mijenjanjem obrazovnog sistema, a posebno obezbjeđivanjem predmeta za nastavu religije ili veronauke u okviru sistema obrazovanja, prvenstveno u osnovnoj i srednjoj školi.

Kako se se ostvarivati ovaj uticaj, pa i kakva je biti nastava veronauke, zavisi od društvenog položaja religije u društvu, njenih dogmi i organizacije, ali i od drugih činilaca koji utiču na religioznost i religiozno ponašanje ljudi. Tu se prepliću istorijsko, društveno i kulturno naslijeđe, aktuelni društveni procesi, individualne i subjektivne težnje. Sem interesa verskih organizacija ovde se manifestuju i određene nacionalne i kulturne potrebe, pa i lične, intimne potrebe pojedinca. Sve to pokazuje da savremeni uticaj religije ima društveni, kulturni i individualni aspekti koji se artikuliraju u oblasti obrazovanja.

Religija na dva načina ima neposredan dodir sa obrazovanjem: (1) kao težnja da se kroz ukupne vaspitne nametne re-

Religijski pogled na svet i (2) kao te`wa da moralno vaspitawe bude pro`eto religijskim moralnim normama. Izgra|ivawe religijskog pogleda na svet kod mladih putem socijalizacije i vaspitawa na religijskoj osnovi, predstavqa celovito inkorporirawe religijskih dogmi, vrednosti, aktivnosti i normi pona{awa u vaspitni proces, u svakodnevni `ivot i ukupno aktivnosti mladih. U savremenom svetu u kome preovladava pluralizam mi{qewa i demokratskih uticaja, nametawe religijskog pogleda na svet mogu}e je samo u dru{tvenim zajednicama u kojima postoji jedinstvo dr`avne i crkvene politike. Rasprostraweniji su odnosi prema kojima se religijska uverewa name}u parcijalno, u odre|enim oblastima `ivota i u odre|enim aktivnostima. Jedna od takvih oblasti jeste moralno vaspitawe mladih i izgra|ivawe moralnih normi i vrednosti na religijskoj osnovi.

Prema tradicionalnim shvatawima moral i religija su neodvojivi tako {to moralne obaveze i prava qudi proizlaze iz religijske etike. Me|utim, razvojem dru{tva nametawem nau~nog pogleda na svet koji u sredi{te stavqa ratio, a ne etos, razdvaja se moral od religije, pa i moralno vaspitawe od religijskog vaspitawa. Religijsko mi{qewe postaje jedno od mi{qewa u korpusu pluralisti~kih mi{qewa koja karakteri{u u savremeno dru{tvo. Time nije izgubilo aktuelnost pitawe kakav je odnos izme|u religije i obrazovawa, izme|u religijske i svetovne nastave i kakav taj odnos treba da bude.

Ovaj odnos se mo`e posmatrati na dva na~ina: (1) kao na~in sticawa znawa o religiji i (2) kao na~in verovawa {irewa i religioznog pona{awa. Znawa o religiji, o religijskim fenomenima koji imaju filozofske i nau~ne dimenzije, obuhvataju one sadr`aje koji se mogu odrediti i istra`iti nau~nim metodama i za~ije usvajawe nije potrebno verovawe, odnosno religiozno pona{awe. Ovaj pristup polazi od toga da je religija va`na istorijska i dru{tvena pojava koja treba da bude {to potpunije obj{wena u toku obrazovawa.

Religiozno vaspitawe koje podrazumeva {irewe religiozne kulture, verovawa, vrednovawa i pona{awe u skladu sa religioznim opredeqewem, zapravo zna~i religijsku versku nastavu sa poukama iz religije i veronaukom kao posebnim predmetom. Ono mo`e da bude deo redovnog {kolskog sistema, ali versko obrazovawe mo`e da se ostvaruje i u okviru crkve ili wenih vaspitnih institucija, odnosno posebnih verskih {kola koje postoje u svim zemqama u kojima postoje verske organizacije.

Mesto, zastupqenost i obele`ja verskog obrazovawa za-

vise od odnosa između države i religije, odnosno verskih organizacija. Ukoliko je njihov odnos nerazgraničen ili poistoveten, onda se javlja dominantan uticaj crkve na svetovni život. Ukoliko su ovi odnosi odvojeni, zasnovani na svetovnom karakteru javnih poslova, onda se to manifestuje u svim oblastima, pa i u obrazovanju.

Zastupčenost religije u nastavi

Posmatrano sa stanovišta zastupčenosti religije u obrazovanju, obrazovni sistemi se dele u tri grupe:

1) obrazovni sistemi zemalja u kojima je crkva odvojena od države i u kojima nema elemenata religijskog obrazovanja; tu spadaju obrazovni sistemi zemalja građanske tradicije (Francuska, SAD), kao i obrazovni sistemi većine bivših i sadašnjih socijalističkih zemalja;

2) obrazovni sistemi zemalja sa verskom tradicijom koji sadrže obavezne ili izborne programe religijskog vaspitavanja (veći broj zemalja u Evropi kao i van Evrope);

3) obrazovni sistemi zemalja zasnovanih na religiji u kojima je versko obrazovanje sastavni deo sistema obrazovanja i kulture (islamske zemlje).

U zemljama u kojima je odnos prema religiji privatna stvar pojedinca, u kojima "postoji zabrana indoktrinacije religijskim aktivnostima", religijsko vaspitavanje nije zastupeno u obrazovanju. Pluralizam verskih sloboda i sloboda savesti ograničavaju uticaj religije na obrazovanje. U njima je utvrđen sekularni karakter obrazovanja kao jedan od osnovnih principa obrazovne politike. Međutim, i u ovim zemljama raste interesovanje za ovu problematiku. Tako se u Francuskoj ukazuje na potrebu isticati obrazovanje religije i stručnog usavršavanja nastavnika u ovoj oblasti. U SAD sve su glasnjiji zahtevi za uvođenjem religije u državne škole. U Rusiji se uvode izborni kursevi iz istorije religije i religije sveta.

Brojna je i grupa zemalja u kojima postoje oblici religijske nastave uključene u sistem obrazovanja. Između njih postoje razlike u obimu, obliku i sadržaju nastave koje su uslovljene religijskim i konfesionalnim karakteristikama pojedinih zemalja. Najveći uticaj na versko vaspitavanje imaju islam i katoličanstvo, što dolazi do izražaja i na balkanskim prostorima. To se manifestuje u svim aspektima obrazovanja, od ciljeva religijskog obrazovanja do načina realizacije.

Ciljevi obrazovanja koji određuju poželjne vrednosti, obuhvataju niz zahteva vezanih za razvoj pojedinca i potrebe

društva. U njima su sadržani zahtevi koji se odnose na duhovni razvoj, kulturne vrednosti, pa i na religijsko vaspitanje tamo gde ono postoji. Obrazovanje treba da omogućiti deci da "razvijaju i stiču moralne vrednosti, poštovu religije, druge rase i kulture i načine života" (V. Britanija), da poštovu vrednosti kao što su "demokratija i ljudska prava, hrišćanske i humanističke vrednosti" (Evropska dimenzija obrazovanja), ili je cilj obrazovanja "pružiti hrišćanskog i moralnog vaspitanje" (Norveška), pružiti religijskog obrazovanja gde roditelji i učenci žele (Poljska), "islamsko učenje je obaveza svakog muslimana" (S. Arabija itd.). Ovi primeri pokazuju da su ciljevi verskog vaspitanja deo općih ciljeva obrazovanja, bilo date u hrišćanskom ili islamskom vaspitanju, bilo da te verskoj toleranciji.

Podaci o zastupčenosti religije u obrazovnom sistemu pokazuju da se mogu izdvojiti dve grupe zemalja: jedne imaju veronauku ili religiju kao obavezan deo nastavnog plana i programa osnovnog i srednjeg obrazovanja; druge imaju religijsko obrazovanje, ali u okviru izborne nastave koja se realizuje kroz izborne nastavne aktivnosti učenika. U prvu grupu spadaju Austrija, Nemačka, Engleska, Norveška, Švedska i druge zemlje u kojima dominira katolička konfesija i države u kojima vlada islamska religija, ali i neke pravoslavne zemlje - Grčka, Rumunija. U drugu grupu spadaju pretežno zemlje u tranziciji (Slovenija, Mađarska, Slovačka, Hrvatska), ali i zemlje sa tradicijom u verskoj nastavi (Italija, Španija, Belgija, Finska).

U Nemačkoj veronauka je tradicionalno obavezan predmet u osnovnoj i srednjoj školi. On se realizuje u okviru konfesionalne pripadnosti učenika, a učenici koji ne žele da pohađaju nastavu iz ovog predmeta imaju etiku kao obavezni predmet. U Austriji veronauka je, takođe, obavezan predmet u osnovnom i srednjem obrazovanju; slično je i u Švedskoj i Norveškoj. U ovim zemljama religijska nastava je deo fundamentalnog općeg obrazovanja koja pruža moralno vaspitanje zasnovano na hrišćanskim vrednostima pojedinih konfesija (katolička, protestantska i druge).

U obrazovanju muslimanskih zemalja religijska nastava je svuda široko zastupljena da je ukupno obrazovanje zasnovano na verskim načelima. Tako u Saudijskoj Arabiji u osnovnoj i srednjoj školi postoje predmeti islam i islamska nauka sa fondom časova od 5-12 časova nedeljno. U Turskoj nastava iz islamske kulture i religije je obavezan deo nastavnog plana i programa državnog obrazovanja, a postoje i posebne verske škole za žene

rewe islama.

Dok je zadatak islamske religiozne nastave { i rewe vere, religijska nastava u hri { }anskim zemqama treba da prenese vrednosti i da osposobi mlade qude da rasu|uju i postupaju u skladu sa hri { }anskim na~elima. Na~ela hri { }anske vere, mi-losr|e i solidarnost sa siroma {nim, jednakost `ene i mu {ka-rca koje je Bog stvorio, nenasiqe, miroqubivost, pomirqivost i hri { }anska odgovornost u svetu, ~ine sadr `aj ove religijske nastave. Specijalni zadatak religijske nastave je da probudi brigu i razumevawe za druge i da u~i da se po {tuju drugi na~i-ni `ivota.

I u Izraelu je { i roko zastupqena religija u obrazovawu. Jo { u pred {kolskom vaspitawu izu~ava se Biblija kao jedna od oblasti znawa u okviru kojih u~enici sti~u bazi~ne `ivotne vrednosti; program osnovnog obrazovawa obuhvata i religijsko vaspitawe. Kasnije, u sredvoj {koli, Biblija se izu~ava u svim razredima a u vi {oj sredvoj {koli u kojoj postoji predmet Biblija i jevrejske studije. Verska nastava se zasniva na bib-lijskom u~ewu koje traje tokom ~itavog {kolovawa.

Biv {e socijalisti~ke zemqe koje su decenijama razvijale marksisti~ki koncept obrazovawa, pristupaju uvo|ewu religi-je u obrazovni sistem, bilo kao izbornog predmeta (Slova~ka, ^e {ka, Hrvatska), bilo pro {irivawem eti~kog i gra|anskog vaspitawa, bilo uvo|ewem izbornih kurseva iz religije.

U Slova~koj je uvedena religija u osnovnu i sredwu {ko-lu kao izborni predmet. Uveden je alternativno i predmet eti-ka, kao izborni predmet za u~enika koji ne poha|aju religijsku nastavu. Sli~no je u~iwenio i u ^e {koj gde je nastava religije u devetogodi {voj osnovnoj {koli izborna.

Promenama u oblasti obrazovawa iz 1991. godine u Hr-vatskoj uvedena je religija kao izborni predmet. Ministar-stvo prosvete i kulture je pripremilo slede}e programe za re-ligijsku nastavu u osnovnim i sredwim {kolama: katoli~ki ka-tehizam za osnovne {kole, katoli~ki katehizam za sredwe {ko-le (op {ta nastava); hri { }anski ortodoksni (pravoslavni) ka-tehizam; kratak program islamske religijske nastave u osnov-nim i sredwim {kolama, jevrejska religijska nastava; osnovni elementi hri { }anske Adventisti~ke crkve; osnovni elementi za Jevan|eqe Crkve Isusa Hrista za {titnika posledweg dana; programi za baptisti~ku i protestantsku konfesiju.

Iz ovih primera mo `e se videti izmewen odnos prema re-ligiji u zemqama u kojima je dominiralo ateisti~ko, socija-listi~ko obrazovawe. Istra `iva~i ove problematike ukazuju na potrebu novog odnosa prema religiji "Vi {egodi {we jednos-

trano vaspitawe ateisti~kog pogleda na svet i formirawe neprijateljskog odnosa prema religiji i crkvi, uz uporno pozitivno ocjewivawe ateizma, fakti~ki se ispoqavalo samo mehani~kim odr`avawem diktata gospodar}e ideologije u sistemu obrazovawa. Potpuno je neophodno formirawe kompetentnog i svjesnog odnosa prema religiji - pogledu na svijet, vrijednosti i dru{tvenim institutima. Kona~no religija je priznata kao neodvojiva komponenta qudske i nacionalne kulture. Samo dijalektika qudskog saznavawa i proces formirawa li~nosti zahtijevaju kvalitativno upoznavawe sa duhovnim vrijednostima. Bez ovoga uop{te ne mo`e biti formiran bilo kakav pogled na svet" (Metlik, 1991). Dakle, umesto ranijeg odbacivawa religije i propagirawa ateisti~kog uverewa, isti~u se zahtevi o neophodnosti razvoja takvog pogleda na svet i vrednosnih orijentacija koja }e respektovati religiozna i druga~ija uverewa.

Izborna nastava religije zastupqena je u obrazovawu drugih zemaqa kao {to su [panija, Italija, Belgija i sl. [panija je imala katoli~ku religiju kao obavezan predmet, ali je sa reformom sistema obrazovawa po~etkom devedesetih godina on dobio status izbornog predmeta od pred{kolskog do kraja sredwo{kolskog obrazovawa koji je {kola obavezna da realizuje po izboru u~enika. U~enici koji ne izaberu ovu nastavu alternativno imaju nastavu iz razli~itih dru{tveno-kulturnih oblasti. U Italiji u kojoj je, tako }e, dominantna katoli~ka crkva, religijska nastava je izbornog karaktera u osnovnoj i sredwoj {koli, ali wu poha }a ve}ina u~enika. Promenom obaveznosti nastave religije koja je dobila izborni status, odgovornost za izbor nastave je preba~ena na u~enike, odnosno roditelje, ali to nije bitno umawilo razmere i ulogu ove nastave.

Obrazovawe i religija na Balkanu

Pogled na obrazovawe zemaqa koje pripadaju {irem balkanskom okru`ewu pokazuje da ve}inu ~ine zemqe u kojima postoji zastupqenost religije u nastavi. Bilo da se radi o islamskim, katoli~kim, pravoslavnim ili drugim prostorima, religija ima zna~ajno mesto u ovim zemqama, u svakodnevnom `ivotu, u obrazovawu, pa i kod uticaja na mlade.

Balkanski prostori, ispuweni istorijskim, dru{tvenim, nacionalnim i verskim protivure~nostima i razlikama, nu`no reflektuju ove razlike na politi~ka zbivawa, kulturne i obrazovne procese. Raspad prethodne Jugoslavije i stvarawe samostalnih dr`ava i nacionalnih sistema obrazovawa, podstakao je ve}i upliv religije u obrazovawe, {irewe razli~itih

verskih i konfesionalnih uticaja. To samo produbkuje ionako duboke razlike, podstiče posebnosti i isključivosti i dugoročno jača izvore međusobnih suprotnosti.

Prema saznavima o zastupčenosti religije u obrazovanju, mogu se izdvojiti obrazovni sistemi sa sledećim karakteristikama:

a) obrazovawe bez religijske nastave (Albanija, Bugarska, Makedonija, Srbija, Crna Gora*);

b) obrazovawe sa obaveznom pravoslavnom religijskom nastavom (Grčka, Rumunija, Republika Srpska u BiH);

v) obrazovawe sa izbornom katoličkom i islamskom religijskom nastavom (Hrvatsko-Muslimanska Federacija u BiH);

g) obrazovawe sa izbornom katoličkom religijskom nastavom (Slovenija, Hrvatska, Mađarska).

Između njih postoje razlike u pogledu obima trajanja i sadržaja ove nastave, kao razlike koje izviru iz same osnove pojedinih vera i konfesija. Sem Grčke koja ima dugo iskustvo sa ovom nastavom, u ostalim zemljama ona se nalazi u početnoj fazi, nije analize i istraživawa tek treba da uslede.

Odnos obrazovawa prema religiji

Postavka se pitawe kakav bi odnos obrazovawe trebalo da ima prema religiji imajući u vidu individualne, uzrasne i razvojne karakteristike učenika i pluralističke socijalne uslove društvenog razvoja. Prema jednom pristupu koji se zalaže za uvođenje nastave o religiji u obrazovni sistem, potrebno je obezbediti interdisciplinarni pristup koji će objediniti srodne tematske oblasti, sa aktuelizacijom i elastičnim izborom gradiva prema interesovanjima i potrebama samih učenika. Predlaže se uvođenje posebnog predmeta koji bi se zvao nauka o religiji, religijska kultura, religija i weni spomenici ili religija i weni značaj, koji bi program obuhvatio najvažnije aspekte religije, obeležja svetskih religija i mesto i

* U raspravama povodom reforme školstva u Crnoj Gori isti se zalažawe za uvođenje religijskog obrazovawa koji je cilj "razumijevawe religije te u tom smislu upotrebavawe intelektualnog, psihičkog, moralnog kodličnosti koje se formira"; afirmacija potisnutih duhovnih i moralnih vrednosti. Navode se rezultati empirijskih istraživawa koji pokazuju da preko 60% ispitanika podržava uvođenje veronauke u škole i iznose zahtevi za obnovu duhovnosti u obrazovanju. Način da se to postigne je uvođenje posebnog, fakultativnog predmeta o religiji (Kujovi, 1997.).

ulogu religije u savremenom svetu. "Lai~ki zasnovana {kola nije kompetentna za religiozno vaspitawe i obrazovawe, koje u svakoj konfesiji ima specifi~ne sadr`aje i oblike, {to zahteva posebnu teolo{ku stru~nost. Svima koji `ele treba omogu}iti da steknu odre|ena znawa i uverewa iz verskog `ivota, s tim {to bi vrsta nastave (veronauka, katihizis) trebalo da bude neobavezna, dobrovoqna i da je izla`u kvalifikovani verou~iteqi pod rukovodstvom crkve i odre|ene konfesije". (\\or|evi}, 1992). I ako se ukazuje na potrebu verskog obrazovawa, ono se ostavqavan nastavnog plana i programa {kole. Uvo|ewe veronauke u uslovima sekularizacije socijalnog `ivota bilo bi isto toliko umesno kao "naturawe bilo kog pogleda na svet". Kako se ne mogu nametati religiozni stavovi i verovawa, ostaje mogu}nost i potreba nau~nog prou~avawa religijskog fenomena ~ijim bi se posredstvom odgonetali vlastiti civilizacijski i kulturni koreni. (}imi}, 1992).

Prema ovom pristupu {kola ne bi smela da zanemari saznavawa o religiji koja bi bila prezentirana kroz posebne predmete. "Religija kao deo op{te kulture nu~no mora postati sastavni deo vaspitawa i obrazovawa. Ona se mora prezentirati sa interdisciplinarnog aspekta nauke i `ivota s aspekta duhovnog i svetovnog shvatawa, ali wen ciq ne mo`e biti verovawe, ve} saznavawe" (Kokovi}, 1996,). To mo`e biti jedan, ali i vi{e predmeta koja bi obuhvatili teorijske, istorijske, antropolo{ke, eti~ke, sociolo{ke i druge aspekte religijske problematike.

Drugi pristup zalaze se za mogu}nost da se u okviru postoje}ih predmeta u nastavnom planu i programu izlo`e sadr`aji koji se odnose na religiju. Tako se nastavnom planu i programu osnovne i sredwe {kole u Republici Srbiji, u pojedinim predmetima daju sadr`aji vezani za religiju. U srpskom jeziku i kwi`evnosti izu~avaju se mitovi, mitolo{ke pojave, kwi`evna dela sa religijskom tematikom, Biblija kao kwi`evno delo. I drugi predmeti kao {to su istorija, likovna i muzi~ka kultura, sadr`e elemente religijskog obrazovawa, bilo da pru`aju informacije o razvoju religije i crkve, bilo da prikazuju dela religijske kulture i umetnosti. Posebno mesto religija ima u programu sociologije i filozofije u sredwoj {koli gde se izu~avaju oblici religijske svesti, mit i mitologija, mono-teisti~ke religije, odnos filozofije i religije, hri{}anska filozofija, odnos religije i drugih oblika svesti itd. Me|utim, time nisu obuhva}ene sve teme i svi relevantni sadr`aji, niti su postoje}e teme celovito i smisaono povezane sa stanovi{ta potpunijeg upoznavawa religijske kulture i religijskog

vaspitača. Takva rešenja postoje i u drugim nastavnim planovima i programima zemača sa sličnim obrazovawem.

Odnos obrazovawa prema religii i mesto religioznog vaspitača zavise od mnogih društvenih istorijskih, nacionalnih i drugih faktora. Na to upućuju i društvene promene vezane za uticaj religije na svetovni život, posebno na religiozne aktivnosti i religiozna ponašawa mladih. Zato je potrebna brižljiva analiza ovih procesa i njihovog uticaja na usklađiwawe obrazovnih i religioznih potreba savremenog čoveka.

L I T E R A T U R A

1. Delor, @., (1996), Obrazovawe - skrivena riznica, Ministarstvo prosvete, Beograd.
2. **Haudbook of Primary Education in Europe**, (1989), The Council of Europe.
3. \or|evi}, J., (1992), Moralno vaspitače, religijsko vaspitače i {kola.- Beograd, Nastava i vaspitače, 4-5, str. 343.
4. Kokovi}, D., (1996), Sociologija religije i obrazovawa, U~iteqski fakultet, Sombor, str. 43.
5. Kujovi}, D., (1997), Koji oblik religijskog obrazovawa?.- Podgorica, Vaspitače i obrazovawe, 4/1997, str. 9.
6. Ivkovi}, M., (1993), Obrazovawe i religija, Zbornik Sociologija. Filozofski fakultet, Ni{.
7. Major, F., (1996). Se}awe na budu}nost. Zavod za me|unarodnu nau~nu, prosvetnu, kulturnu i tehni~ku saradwu Srbije i Zavod za uxbenike i nastavna sredstva, Beograd.
8. Metlik, I. V., (1991), Religija u {koli: iskustva u izu~awu problema.- Sarajevo, Na{a {kola, 5-6, str. 387.
9.]imi}, E., (1992), Religija i {kola.- Beograd, Nastava i vaspitače, 4-5.
10. Religijsko obrazovawe i nastava religije u dr`avnim {kolama u Evropi, (1998), Ministarstvo prosvete Republike Srbije, Beograd.

Stanoje Ivanović, Jagodina

MODERN EDUCATION AND RELIGION

Summary

Modern education, and particularly the educational systems of the countries burdened with major socio-economic and political changes, undergo deep transformations. Their goal is to attain a more direct incorporation of education into the developmental social trends, but also to affirm their cultural, national and other values. At this point the relationship between education and religion, as a wide spread and influential form of the social consciousness, becomes important. There are many educational systems in which religion or religious instruction constitute an integral part of the teaching process, as well as a number of systems in which education has secular character, i. e. is free from the influence of the church. However, in many countries, particularly in the countries undergoing transition, the relationship toward religion is currently reexamined and religious instruction is introduced into the educational process more increasingly. The educational systems of the Balkan countries which actualize the problem of religious education and respond to some religious demands prove the above assumption. The paper presents the fundamental relations between education and religion, focusing on the review of the topical characteristics of the referral educational systems in view of religious and religiose education.

Key words: education, religion, religious instruction